

Aquí plantats: Horts Urbans Col·lectius

Un passeig per la vall de Can Masdeu

ÁLVARO PORRO

L'agricultura urbana i periurbana tradicional han anat desapareixent amb l'"explosió" urbanística. No obstant això, una nova onada d'horts urbans col·lectius i reivindicatius està prenent força com a experiment agroecològic i de dinamització social. Els Horts Comunitaris de Can Masdeu són un exponent d'aquest fenomen que val la pena conèixer.

- — Bon dia, Joana, bon dia, José. Que bé, la pluja d'ahir! Hi ha la terra ben xopa, a punt per plantar-hi.
— Bon dia. Ja ho pots ben dir! Jo aquí porto planter d'enciam, que per cert me'n sobra. Si en voleu una mica...
— Álvarez! Després vinc on teniu les bledes, que arrencaré la "mala herba" per als conills. Nen, has de passar a veure'ls, la conilla n'ha tingut set més. I a més t'he de comentar una cosa, hi ha algú que agafa aigua de la bassa a galledes quan no li toca, i això no pot ser!
— José, ja saps que d'això se'n parla a la comissió d'aigua o a l'assemblea, que per cert és aquest diumenge, i després fem paella! Tiro cap al metro, que vaig tard, adéu!

La conversa probablement ens transporta mentalment a un indret rural. Però hi ha alguna cosa que xoca: *Tiro cap al metro...* Doncs sí, és una conversa urbana, en el sentit que es dona en el territori de la ciutat de Barcelona (a l'inici de la zona periurbana), però en el context del projecte d'Horts Comunitaris de Can Masdeu. I no és l'únic: a Barcelona i a la seva àrea metropolitana proliferen els horts urbans col·lectius o comunitaris, trossos de ciutat ruralitzats.

AGRICULTURA URBANA I PERIRUBANA

L'agricultura urbana o periurbana no és res de nou. De fet, quantitativament és més aviat **una pràctica o un territori en extinció**. Fins fa poques dècades les ciutats van conviure amb espais agrícoles notables. Aquests espais van començar a retrocedir principalment als anys 60 i 70, amb la industrialització i l'èxode rural, però el procés ha continuat fins als nostres dies.

Ben mirat, s'ha accentuat durant els 90 i a l'entrada del segle XXI amb els processos de creixement de la ciutat en forma de "taca d'oli", és a dir, un creixement difús i devorador de terreny. Per exemple, a l'àrea metropolitana de Barcelona el creixement del territori urbà dels 90 quadruplicava el dels 70 i 80 i gairebé sextuplicava el dels 60.¹

Les Nacions Unides calculen que aproximadament un terç de l'alimentació que es consumeix a les ciutats es produeix a les mateixes ciutats i les seves perifèries

Tot i així, enfront de la marginalitat i l'extinció de l'agricultura periurbana al nostre país, trobem altres latituds on l'agricultura urbana, i especialment l'horticultura (producció d'hortalisses), segueix sent relativament important. S'estima que per exemple a Jakarta (Indonèsia) l'horticultura periurbana abasteix el 20% de la demanda de la ciutat; a Hanoi (Vietnam), el 80% de la verdura; a Bissau (Guinea Bissau), el 90%; a Dar-es-Salaam (Tanzània), el 90%; etc. El Programa de les Nacions Unides pel Desenvolupament va estimar fa uns anys que més de 800 milions d'habitants

¹ El creixement del territori urbanitzat entre 1957 i 1972 era de 802 hectàrees l'any, però entre 1972 i 1992 ja era de 1.158 i entre 1992 i 2000 va pujar a 4.571, segons J. Montasell: *Els espais agraris de la regió metropolitana de Barcelona*, L'Atzavara n.14 2006.

ÁLVARO PORRO

és membre dels Horts Comunitaris i de la comunitat que viu a la masia de Can Masdeu (i també redactor d'Opcions).

urbans sembraven almenys una part dels seus aliments; és a dir, calcula que aproximadament **un terç de l'alimentació que es consumeix a les ciutats es produeix a les mateixes ciutats** i les seves perifèries.²

Paral·lelament a la desaparició de l'agricultura periurbana productiva, i de manera independent d'aquest procés, a Espanya sorgeixen els anomenats *horts en precari*, també coneguts com *el mas del pobre*, *la parcel·la del desocupat*, *el fals xalet i jardí de l'obrer* o *la zona verda privada del jubilat*. Són aquells espais caòtics que albirem sovint des de carreteres de circumval·lació on encertem a distingir alguna tomaquera entre bidons que acumulen aigua, tanques construïdes amb somiers i persianes velles i una caseta-barraca que vessa de creativitat en l'ús de residus com a material de construcció. Sobretot són horts dedicats a l'autoconsum i són il·legals en el sentit que, gairebé tots, ocupen terrenys conreats sense autorització del propietari, en general l'Estat (marges de rius i xarxes d'infraestructures, carrerades reials, sòls residuals sense propietari aparent, etc.). Ningú sap exactament quants n'hi ha o quants n'hi ha hagut; l'investigador Gregorio Ballesteros els xifrava a mitjan anys 80 en 8.000 a Barcelona i 2.000 a Madrid,³ i actualment el nombre ha baixat molt significativament a causa de processos d'expropiació derivats de l'expansió urbanística.

HORTS URBANS COL·LECTIUS I REIVINDICATIUS

Si bé aquestes dinàmiques de fagocitació de l'agricultura urbana i periurbana a Espanya s'han esdevingut en molts casos sense gairebé oposició, de vegades sí que s'han activat moviments veïnals, d'agricultors i/o ecologistes en defensa d'aquests espais agraris, com el moviment *Per l'Horta a la ciutat de València*.⁴ A recer d'aquests processos de "lluita en defensa del territori" i altres de caire més purament urbà (lluïtes veïnals contra l'especulació o la falta d'espais verds o d'espais públics d'oci, okupació...), i gràcies a la creixent sensibilitat en alguns sectors socials per l'agricultura ecològica, l'alimentació local i sana, la desaparició del petit pagès, les lluites camperoles, etc., sorgeixen projectes o experiments d'horts urbans col·lectius a diferents llocs de la geografia (Barcelona,⁵ Sevilla, Madrid, Alacant, Granada...). Un grup de veïns, de joves o una associació escull, amb permís administratiu o sense, **un solar del barri i el transforma en un hort** que serà gestionat de manera grupal i que sol donar lloc a una sèrie de dinàmiques noves a la zona. En el pla internacional aquestes accions sintonitzen amb l'anomenat *guerrilla gardening*⁶ (traduït com a *agricultura de guerrilla* o *guerrilla jardineria*), que crea jardins o horts en espais urbans, ja sigui per sorpresa o de manera oberta i anunciada. Les possibilitats productives a escala global

d'aquestes iniciatives són insignificants (no a escala d'una família o d'un petit veïnat), però el seu valor simbòlic com a finestra a altres valors de reconciliació amb el món rural i agrícola i, sobretot, el seu paper com a espai de dinamització social, són molt interessants. En pròxims números coneixem diferents models i dimensions d'aquests projectes i què hem de tenir en compte per muntar-ne i gestionar-ne un. Ara us proposo fer una passejada per un on he participat des de la fundació i que té potser la particularitat (i, en certa manera, la força) d'enllaçar —d'una banda— el fenomen més recent i reivindicatiu de caire juvenil que us descrivia al principi d'aquest apartat, amb —d'altra banda— la dinàmica o el sector social interessat en els *horts en precari* al qual m'he referit en l'apartat anterior (treballadors/es o jubilats/des, generalment immigrants fa dècades des de zones rurals, sovint procedents de Galícia o Andalusia).

² Programa de les Nacions Unides pel Desenvolupament: *Urban Agriculture: Food, Jobs and Sustainable Cities*, 1996 (citat a Worldwatch Institute: *L'estat del món 2007. El nostre futur urbà*).

³ R. Ruiz: Gregorio Ballesteros. *Si quieres ser feliz en la vida, hazte agricultor*. El País, 11 de gener de 1988.

⁴ www.perlhorta.ws.

⁵ Xarxa d'horts urbans col·lectius de Barcelona: huertosurbanosbarcelona.wordpress.com.

⁶ www.gruenewelle.org, www.greenguerillas.org, www.guerrillagardening.it, secció *Viatges* al n. 3 d'Opcions.

HORTS COMUNITARIS DE CAN MASDEU

Són ja gairebé vuit anys de camí i són moltes les vivències acumulades, la majoria bones però n'hi ha hagut de tots colors. Per descriure el projecte en poques paraules i d'una manera una mica asèptica, diríem que va començar en unes antigues terrasses agrícoles en desús des de feia unes quantes dècades, que es troben al costat d'una enorme masia que antigament havia servit de leproseria (també en desús en aquell moment). La iniciativa del projecte d'Horts Comunitaris la vam prendre els habitants de la masia (vegeu el requadre) i la resposta dels veïns va ser immediata. Actualment aquestes terrasses són conreades per unes 70-80 persones (les unes més actives que les altres) més les 25 que viuen a la masia. El cultiu es fa **en grups petits** (des de parelles o trios a una desena de persones) **o individualment** en petites parcel·les delimitades (de 15 a 50 metres quadrats) i **amb els criteris de l'agricultura ecològica** (que ve a ser "l'agricultura de tota la vida", com diuen per aquí). **Les decisions generals es prenen de manera col·lectiva en una assemblea mensual**, en la qual participa més o menys una persona per parcel·la (20-30 persones). També hi ha comissions de treball per anar resolent temes logístics que es gestionen col·lectivament (aigua, adob, eines, festes, defensa de la vall...). Hi ha dies de feina col·lectiva (anem a recollir

fems d'un pastor de cabres per adobar la terra, arreglem els camins de la vall, creem una zona d'oci per a visitants...); hi ha esdeveniments anuals sonats com l'organització d'una calçotada popular agroecològica (600 persones l'últim cop) o la participació en activitats del teixit associatiu del districte; i, sobre-tot, dinars col·lectius que "degeneren" en festes improvisades.

El que jo destacaria és l'experiència col·lectiva en molts sentits: aprenem entre tots a dur un hort, ens trobem i parlem de les nostres vides, prenem decisions en assemblees...

Trini, hortolana a Can Masdeu i membre del teixit veïnal organitzat.

La composició del grup és relativament variada: majoritàriament són jubilats i jubilades, però dels "vint-i-tants" als "vuitanta i pocs" hi ha de tot i amb tot tipus de professions o trajectòries vitals. **Aquesta diversitat i intercanvi generacional i cultural són part de la nostra força**, com ho és la diversitat biològica en un hort (aporta vitalitat, fertilitat, protecció contra les plagues...). Per això també als nostres horts intentem tenir almenys tres o quatre cultius diferents a cada es-

tació, encara que és l'estiu el moment de més producció. Desgraciadament, també coincideix amb el moment de més escassetat d'aigua, una de les principals raons que ens fan discutir entre nosaltres, tot i que no l'única.

DE LA BASSA A LA PAELLA

A Can Masdeu no s'usa aigua de la xarxa municipal. Durant aquests anys hem anat rehabilitant tres basses originàries de la finca per recollir aigua en època de pluges; també hem canalitzat esorrenties d'aigua de pluja de la muntanya o de teulades, i tenim un pou de 70 metres que ens salva en els pitjors moments. Però sobretot hem experimentat sistemes per repartir-nos l'aigua de manera equitativa i intentant evitar tensions, cosa que no ha estat fàcil. Que si només amb regadora (sense mànega) per regar menys, que si horaris estrictes, que si comptadors, que si per temps, que si per bidons.... I és que distribuir comunitàriament un bé escàs és sempre un repte, i els horts comunitaris no són una bassa d'oli. Amb algunes enrabades i també riallades, més o menys arribem a final d'estiu amb els horts sans. I sempre la nostra millor medecina és una bona paella comunitària amb un vi que hi vagi i que animi a cants i balls de sobretaula. Al final es creen entre molts de nosaltres llaços personals forts i ens recolzem en moments importants. A en Tomàs fa poc que l'hem visitat a l'hospital. Ara, la Rosario (81 anys) no pot cuidar-se del seu hort per problemes familiars i l'assemblea va proposar que un nou membre del projecte, en Pere (de 25 anys), l'hi cuidi. Últimament experimentem amb el karaoke i anem veient que hi ha art amb l'aixada però també amb el micròfon.

Però deixem que altres pagesos de la vall de Can Masdeu ens expliquin per què participen en el projecte, en podeu veure els testimoniatges a la pàgina següent.

MÉS ENLLÀ DELS HORTS

Els Horts Comunitaris de Can Masdeu són, entre altres coses, una okupació de terres en desús durant dècades, propietat d'una fundació participada per l'Església i per les administracions central i autonòmica. De fet els primers anys van ser de lluita intensa, amb judicis, manifestacions, accions reivindicatives, assemblees massives... per defensar aquest projecte social, agroecològic i rurbà dels intents de desallotjament. La idea era experimentar la vida en grup i sostenible ecològicament, així com denunciar diferents dinàmiques (especulació urbanística, agressió a la serra, destrucció de l'agricultura...), defensar la vall i crear un espai nou d'interacció. Avui dia és una comunitat de 25 persones amb la seva pròpia parcel·la d'hort col·lectiva i que participa en l'assemblea d'Horts Comunitaris. Aquest mateix grup dinamitza, a la masia, un centre social obert a tothom i farcit d'activitats per als dissabtes i diumenges: el PIC (Punt d'Interacció de Collserola) amb el seu "Rur-bar" de productes artesans i agroecològics, un projecte d'educació ambiental per a escoles, la botiga gratis, la biblioteca...⁷

⁷ www.canmasdeu.net.

Doncs jo estic jubilat i aquí m'entretinc. Això d'estar tot el dia al bar o tot el dia assegut em mata.

Juan, 80 anys, originari de Granada. Paleta jubilat. Du l'hort sol i a l'estiu l'hi cuida un amic perquè ell se'n va al poble.

A mi el que m'atrapa és la possibilitat de compartir un espai intergeneracional. Veure la vellesa des d'un altre prisma, la vitalitat que es pot tenir als 80 anys i els llaços que es creen amb altres generacions; tot aquest traspàs de coneixements i comunicació oral...

Ainhoa, 31. Actriu i creadora teatral. Membre de la comunitat que habita la masia i dinamitza el centre social.

Creiem que treballar l'hort ens ajuda a connectar amb la terra i a superar els ritmes frenètics de la ciutat. També aprenem a compartir, a alimentar-nos bé amb productes biològics, a gaudir del creixement de les plantes...

Isabel, 58, originària de Lleida. Professora a l'escola del barri. Comparteix la parcel·la amb dues noies més joves que ha conegut en el projecte (Anna de Barcelona i Celia d'Equador).

A mi m'agrada això perquè hi ha bona gent, bon rotllo, natura, t'ho passes bé. Estàs a un pas de la ciutat però és un altre món... No has d'anar al bingo i gastar diners...

Pepi, 50. Netejadora i mestressa de casa. No treballa gaire la terra, això ho fa el seu cunyat, però participa en les assemblees en representació de la seva parcel·la i és la principal organitzadora dels dinars comunitaris.

Som un grup molt heterogeni i està molt bé perquè som una barreja explosiva que estirem un mateix carro dintre d'un projecte que ens omple a tots i a totes.

Joves que gestionen l'hort com un grup sorgit d'una cooperativa de consum.

A mi tothom em diu que estic boja, però el meu metge diu que faig bé... Pujar a l'hort em dona vida.

Carmen, 83, originària de Jaén. Modista jubilada i mestressa de casa. Va començar amb la seva filla però ara du l'hort ella sola.

